

Posudek oponenta habilitační práce

Uchazeč: PhDr. Richard Biegel, Ph.D.,

Ústav pro dějiny umění Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, Praha

Habilitační práce: *Město v bouři. Urbanismus a architektura historického centra Prahy 1830-1970.* Praha 2021, 438 stran + 803 obrázků

Oponent: Prof. PhDr. Jiří Kroupa, CSc.

Pracoviště: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity

Habilitační práci Richarda Biegela můžeme pochopit nejen jako velkorysé završení určité etapy jeho dosavadního zkoumání v oblasti dějin architektury (zabýval se především obdobím pozdního baroku a barokního klasicismu), ale stejně tak jako vyústění jeho aktivního působení v oblasti diskuse nad urbanistickým rozvojem města Prahy a památkové ochrany jeho centra. Ke své práci přistoupil připravený jak v oblasti teoretické, když již dříve zveřejnil několik prací na toto téma, tak ale především praktické, během níž si získal pozoruhodný přehled po problému, s nímž může dobře vystupovat i v diskusích na veřejnosti. Ve své habilitační práci tedy na tyto dvě složky své práce logicky navazuje a spojuje je do syntetické podoby.

Habilitační spis je rozsáhlý stránkově, ale je třeba hned na počátku také zdůraznit jeho velkorysou obrazovou přílohu. Celkem 803 doprovodných reprodukcí dokonale ozřejmuje Biegelovo líčení historického průběhu pražského urbanismu moderní doby a současně názorně doprovází jeho argumentaci. Celá práce je rovněž velmi hezky členěná na šest hlavních oddílů, rozdělených do dalších, menších kapitol. Po úvodním přehledu literatury, který není pouze nějakým suchopárným výčtem, ale reagujícím pohledem na dosavadní významné publikace na dané téma, nastupuje Prolog, představující Prahu na přelomu 18. a 19. století – opět to Biegel činí nesmírně jasným a čtivým způsobem, když se odráží od množství dobových vedut a plánů.

V práci potom následuje oněch šest hlavních oddílů, v nichž se před námi odvíjí nesmírně pozoruhodné historické osudy pražského urbanismu. Zdá se mi, že bychom

tyto oddíly mohli ještě sjednotit do větších obsahových úseků: nejprve se spolu s autorem dostáváme na práh urbanistických změn v letech 1830-1870, potom přichází asi největší zásah do historické struktury městského centra, tj. radikální asanace, probíhající do konce 19. století a „boj“ o charakter historického města na sklonku monarchie. Zde zjevně můžeme hledat první hlavní těžiště celé habilitační práce. Biegel zde řeší nejen historicky probíhající proměny pražského urbanismu, ale i často vášnivé diskuse, jež tyto proměny provázely. Z autorovy praktické spoluúčasti na dnešním dění lze dobře pochopit i jeho zaujetí nad minulými spory. Přesto bych se možná vyhnul příliš expresivním slovům, jako „boj“, „zápas“, a podobně. Spíše by bylo možné mluvit o sporech, diskusích, dialogu (byť někdy jednostranném). Vždyť i zastánci výraznější asanace se snažili svá stanoviska zdůvodňovat a diskutovat.

Po vzniku samostatného Československa se Praha stává hlavním městem republiky a pronikají do ní metropolitní vize moderní architektury. Tento oddíl je poněkud menší, ale povšimneme si, že zde Richard Biegel se daleko více zastavuje u jednotlivých projektů a realizací moderní meziválečné architektury a hodnotí je urbanisticky, ale též z hlediska kritiky architektury. Poslední částí je posléze pohled na postavení Prahy ve stínu totalitních vizí především ve 40. a 50. letech 20. století a konečně návrat modernismu v letech 1958-1970. Tyto oddíly představují určitý druhý vrchol Biegelovy studie, který končí určitým výhledem do problematiky dalších let i dnešní současnosti. Celá habilitační práce nakonec končí shrnujícím závěrem a seznamem obrovského množství plánů a obrazových příloh, jako i přehledu literatury. Ta je velmi úctyhodná a Richard Biegel ji vypočítává na čtyřicet dvou stranách (!).

Již z tohoto stručného přehledu práce a řešené problematiky je zřejmé, že se jedná o studii mimořádnou ve svém velkém časovém záběru a na mnoha místech velmi inspirativní ve svých závěrech. Richard Biegel se sice může opřít o zásadní zpracování dílčích etap pražského urbanismu ve starších studiích, ale vytváří ve své práci skutečně novou syntézu, aniž by se jednoduše schovával za již dříve vyřčené soudy a představená fakta. Jeho snahou nebylo podat pouze pohled na „lineární tok idejí a jejich realizací“, ale spíše zachytit specifický princip vrstvení idejí, diskusí a realizací v každém dějinném úseku. Biegel přitom do svých analýz a do svého shrnujícího pohledu sjednocuje tři hlediska, totiž *urbanistické, architektonické a památkářské*. Každé z těchto hledisek by mohlo tvořit specifický a v mnohém odlišný problémový okruh

bádání, ale Biegelovi se velmi dobře daří tato tři hlediska propojit. Dokáže přitom je pokaždé velmi dobře zohlednit a používá je v jednotlivých oddílech své práce vždy s poněkud rozdílným akcentováním podle toho, které bylo v určité době převládající. Tak se před námi objevuje mimořádně přehledné dílo, v němž se zjevují vlastně argumenty z několika zorných úhlů, aby daly dohromady syntetický obraz.

Je obtížné reflektovat v nevelké recenzi všechny nuance Biegelovy práce. Ta představuje skutečně vynikající a zralý výkon a je velmi dobře, že bude v nejbližší době určena k publikačnímu zveřejnění. Již z mého komentovaného přehledu bylo –jak se domnívám- velmi dobře zřejmé, že Biegelovu práci považuji za značně významný výkon v naší soudobé historiografii umění i v teorii architektonického urbanismu. Šířka témat, kterými se zabývá, je skutečně obdivuhodná. Zdařilá vědecká publikace ale bývá především vždy výzvou k dalšímu promýšlení v ní předložených faktů a tezí. Proto i já se ve svém oponentském posudku zaměřím ani ne tak na kritiku dílčích aspektů práce, ale spíše se pokusím naznačit určité výzkumné pole k další možné diskusi o tématu. Zprvu uvedu tedy poznámky k možnému objasňování historických procesů:

a) Počátek pražského moderního urbanismu je v práci velmi hezky uveden přelomem 18. a 19. století. Na rozdíl od autora se ale příliš nedomnívám, že sklonek 18. století znamenal útlum stavební činnosti, způsobený postavením města na periferii. Podobný „útlum“ bychom mohli zaznamenat i jinde. Podstatnější ale snad bylo akcentování jiných architektonických úloh, např. vizuální sjednocení Pražského hradu, vytvoření nových ohnisek pražského interiéru (Nosticovo divadlo, budova celnice v jakémsi „berlínsky státním“ duchu), ale především výsadba alejí a promenád, které začaly propojovat město stále ještě v hradbách s okolím. Poslední moment nesouvisí tak zcela s tématem práce, ale pozoruhodná byla jistě pražská okolí-„Gegenden“ (obdobně jako tomu bylo ve Vídni, případně v Brně, o němž jsem sám před časem uvažoval).

b) Čas od času se v naší uměleckohistorické literatuře objevuje otázka po absenci pražské „Ringstrasse“. Vysvětlováno to bývá z neexistence silné centrální moci a kvůli přílišné délce hradeb. Osobně se domnívám, že muselo být nalezeno jiné řešení, neboť Praha vlastně byla třemi městy, která nemohla být spojena jediným okrskem s centrálními budovami. Již od pozdně osvícenských počátků byl důraz kladen na vznik izolovaných významných objektů v různých městských částech. Stačí si vzpomenout

na ony postupně vznikající akcenty, které ideálně vytvořily konfiguraci „českých“ ohnisek přes městské části v multinárodním městě (na příklad Muzeum – Obecní dům – Rudolfinum – Národní divadlo). Přitom to nebylo nic bytostně národnostně orientovaného, jak o to svědčí budování menších ohnisek se stavovskou reprezentací (nejen divadlo, ale též pomník císaře Františka I. na nábřeží).

c) Bylo by snad dobré přihlédnout i k jiným urbanistickým konceptům v evropských velkých městech. Myslím, že i pražští urbanisté měli větší přehled např. o tom, co se dělo v Mnichově, Kolíně nad Rýnem, ale stejně tak např. ve Florencii či v Římě. Zde myslím na Pamětní spis Josefa Schulze o tom, jak „přiměřeněji uvést ve spojení nové čtvrtě se starými“.

d) Pražská asanace je srovnávána s Paříží a Vídní a autor přitom mluví o paradoxu, neboť v Praze za ní nestojí ani panovníkova vůle, ani reprezentativní ambice. Je však třeba připomenout, že úvahy o vyčištění Paříže, nové třídy, nový systém kanalizační, apod., byl již v utopických programech saintsimonovců, ke kterým se mladý Ludvík Napoleon populisticky hlásil. Jak přitom Biegel hezky dovozuje, v Praze to byl právě tento utilitarismus, který byl hnacím motorem nových myšlenek (počínaje vestavbou velkých objektů veřejných škol do městského interiéru). Na tomto místě ovšem musím znovu zdůraznit autorem výborně podaný přehled dějin pražské asanace.

e) Je jasné, že jedním z hrdinů Bieglovy knihy je Klub za starou Prahu a jeho vznik roku 1900. Myslím, že právě s jeho prosazením se v Bieglově textu začnou objevovat určitá expresivní označení: „boj o charakter historického města“, „eklektičtí tvůrci“, apod. Zde zcela jistě hrály svou určitou roli dobové teoretické koncepty „malebnosti měst“ v rámci monumentální výstavby (srov. německé prostředí, nebo i ospravedlňování brněnské asanace v dobovém tisku).

f) K novobarokní architektuře je možné využít i některých rakouských výsledků (např. role Alberta Ilga v prosazování moderního habsburského neobaroka). Já jsem kdysi v drobné úvaze pokusil na brněnském případě oddělit onen celorakouský význam (brněnský Biskupský alumnát) od českého (budova Vysokého učení technického v Brně). V tomto smyslu patří vybudování Obecního domu i Nové radnice do souvislosti s oním, zmíněným uplatňováním stylistických akcentů v pražském

interiéru. Zato snad naopak si můžeme povšimnout barokizujících tendencí v Gočárově kubismu, který je takřka nenásilně spojen do historického prostředí barokního centra.

g) Biegel v práci hezky zdůrazňuje podstatný impulz pro nové urbanistické přemýšlení mladší generace v souvislosti se vznikem Československa. Při jmenování vzorů by však neměl být zmíněn Řím Sixta V., ale naopak Řím poté, kdy se stal hlavním městem Itálie. Právě tehdy se zde objevily monumentalizující tendence státní architektury, podobné těm pražským (obdobně ve Vídni je současnější druhá etapa vídeňského urbanismus, spojená s přestavbou předměstí mezi „ringem“ a „gürtelem“. Ideální Velká Praha Maxe Urbana by mohla potom navazovat ještě na další evropské urbanistické teorie (Josef Stübben a Řím?).

h) Za zajímavé a inspirující považuji Biegelovu kapitolu o SÚRPMu. Myslím, že se mu podařilo velmi dobře doložit jeho význam pro další úvahy o městském urbanismu. Od této doby není pražský urbanismus pouze záležitostí půdorysu a vnějšího vzhledu ulic, ale získal i další, tentokrát časovou – historickou dimenzi.

Jak jsem zmínil, tyto poznámky nemají být pochopeny jako kritika, spíše diskusně navazují na mimořádně kvalitně zpracovanou habilitační práci. Skutečně kritických míst v Biegelově práci ostatně ani nikde nenalézám. Mohl bych navrhnout snad jen pár připomínek konkrétnější povahy (jsou však ale obdobně diskusní, jako ty zmíněné výše):

Ad s. 47: „Ani toto řešení však nebylo shledáno přijatelným a nábřeží na své jižní straně nakonec zůstalo komunikačně i urbanisticky nedokončeno...“ Přimlouval bych se za konkretizování onoho „nebylo shledáno“.

Ad s. 91, 128: Omlouvám se za osobně volenou marginálii. Benediktinská prelatura byla možná projektována původně Santinim (jak o tom svědčí rajhradská korespondence) a Dientzenhofer ji teprve dodatečně upravil. Santiniho petrský chrám by ale bylo možné spíše spojit s Křtinami u Brna (bez guariniovských konotací). Zajímavostí k přestavbě benediktinské prelatury by snad mohlo být ovšem srovnání s přestavbou brněnského Dietrichstein-Salmovského paláce podle projektu z prostředí

vídeňských centrálních úřadů (zde bylo rovněž užito původních detailů a stavba byla jako celek neobarokizována).

Ad s. 202: Zajímavé poznámky k projektování má ve své korespondenci Max Dvořák. Snad by to mohlo být využito i pro výklad urbanistického vývoje celé oblasti.

Závěr:

Celkově lze vlastně jen opakovat řečené a znovu zdůraznit, že habilitační práce Richarda Biegela, „*Město v bouři. Urbanismus a architektura historického centra Prahy 1830-1970*“ je velmi kvalitně a důkladně sepsanou monografií. Zcela nepochybně splňuje požadavky standardně kladené na habilitační práce v oboru *Dějiny umění*, a proto ji **jednoznačně doporučuji** jako základ k habilitačnímu řízení.

Brno, 30. května 2021

(prof. dr. Jiří Kroupa, CSc.)